

Vydra říční

– ohrožený druh i rybožravý predátor

Vydra říční obývala původně celé území současné České republiky. Ještě na Jubilejní zemské výstavě na konci 19. století (v r. 1891) bylo prezentováno: „Že v Čechách vyder je dost, patrně z toho, že ročně až 800 koží z Čech kožešníci dostávají“. V průběhu 20. století však došlo k zásadnímu poklesu velikosti vydří populace u nás i ve většině zemí Evropy.

text: Václav Hlaváč, Kateřina Poledníková, Lukáš Poledník a Jan Šima foto: Václav Hlaváč

Kintenzivnímu pronásledování vyder se přidaly další významné faktory – především rozsáhlé regulace vodních toků a prudký nárůst znečištění vod. Vydra se tak stávala stále vzácnější, v 60. – 80. letech se u nás dostala téměř na pokraj vyhynutí. V zemích, jako je Švýcarsko, země Beneluxu či západní Německo pak vydra vymizela úplně. I když v té době neprobíhalo žádné systematické sledování, podle odhadů (např. Baruš a Zejda, 1981) žilo v 80. letech na našem území už jen kolem 300 vyder. Populace byla decimovaná především vysokými koncentracemi polychlorovaných pesticidů (PCB) ve vodním prostředí. Uvádí se, že PCB byly zodpovědné za vymizení vydr z rozsáhlých oblastí západní Evropy.

Významný přelom nastal v polovině 80. let, kdy v ČR došlo k zákazu výroby a používání těchto látek. Studie prováděné Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR sice

ještě v první polovině 90. let potvrzovaly enormní koncentrace PCB v tkáních vyder, situace se však postupně začala zlepšovat. V druhé polovině 80. let vzniklo také v Pavlově u Ledče nad Sázavou specializované pracoviště zaměřené na ochranu a monitoring vydr říčních – od této doby tak existují objektivní data o vývoji početnosti vydří populace v ČR.

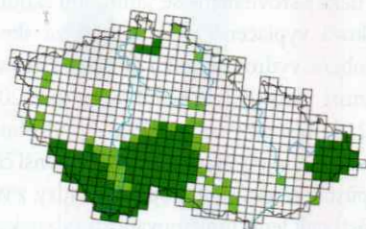
První publikovaná data zachycují výsledky monitoringu za roky 1989–1992. V té době se vydra vyskytovala především v jižních Čechách s přesahem na Českomoravskou vrchovinu, izolovaná populace pak žila také v Beskydech (okraj karpatské populace) a severních Čechách (okres Česká Lípa až po hranice s Německem). Početnost populace byla tehdy odhadnuta na 350–400 vyder (Toman 1992). Opakované celostátní sčítání vyder proběhlo v letech 1997–2000. Oproti prvnímu sčítání nastal již výrazný

posun areálu rozšíření, výrazná expanze byla patrná především u jihočeské populace. V následujících letech byla pak průběžně upřesňovaná metodika sčítání. Velmi zjednodušeně lze uvést, že odhad početnosti je založen na sledování přítomnosti vydr ve čtvercích mapovací sítě (kvadráty 5x5 km) a dále na přesném stanovení početnosti v jednotlivých typech krajiny v závislosti na délce břehů vodních toků a vodních ploch v daném území. Výsledky mapování rozšíření vydr a vývoj početnosti populace jsou patrné z následujících map a grafů.

Z výsledků je zřejmé, že od počátku 90. let, kdy vydra obývala cca 30 % území ČR, došlo k rozšíření populace prakticky na celé území ČR. V souvislosti s obsazením nových území došlo k nárůstu početnosti z cca 350 jedinců v roce 1990 na cca 3700 dospělých jedinců v roce 2016, což zjednodušeně znamená každoroční nárůst populace

Výsledky mapování výskytu vydry říční v ČR v letech 1989–2016

bez výskytu
nepravidelný
pravidelný

1989 - 1992

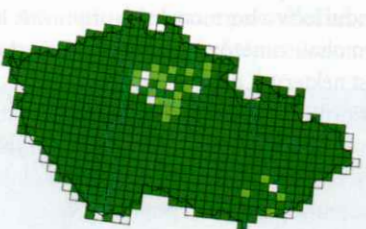
1997 - 2000

2006

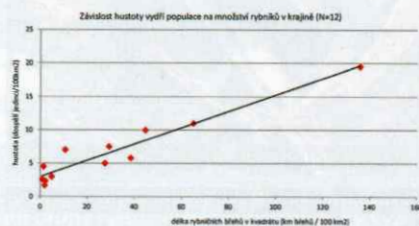
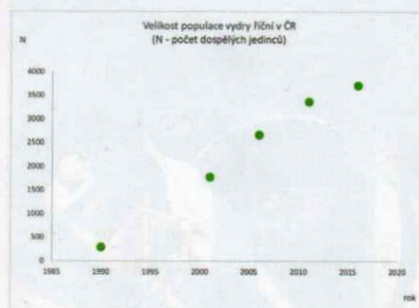
2011

2016

o cca 10 %, růst se ale postupně zpomaluje. Hustota vyder v jednotlivých oblastech je výrazně odlišná podle úživnosti prostředí. Atraktivitu lze přitom nejlépe vyjádřit délkou břehů vodních nádrží a toků. Zatímco v podhorských a horských oblastech bez rybníků je hustota vyder pouze 3–5 jedinců na 100 km², dosahuje jejich hustota v pahorkatinách s množstvím jednotlivých rybníků 8–12 jedinců/100 km² a v rybníkatých oblastech Třebońska pak i více než 20 zvířat na

Odhad početnosti populace v letech 1990–2016

100 km². V oblastech, které jsou vydrami dlouhodobě osídlené, se hustota populace neměnila, celkový nárůst početnosti byl dán především osídlováním nových oblastí.

Jako u všech vrcholových predátorů fungují totiž i u vydry spolehlivé autoregulační mechanismy, které brání zahušťování stabilní populace – samci i samice jsou teritoriální a jiné jedince ze svých okrsků vyhánějí. Zahraniční studie ukazují menší počet mláďat ve vrhu při vyšších hustotách populace i další mechanismy bránící zahušťování stabilních populací.

Hustota vyder zjištěná v oblasti Dačicka při šesti sčítacích akcích mezi roky 2004–2017 se pohybuje v rozmezí 8–12 jedinců na 100 km². Je zřejmé, že v trvale osídlených územích odpovídá hustota vydří populace podmínkám prostředí a je dlouhodobě víceméně stabilní.

Přestože se vývoj populace vydry říční v ČR jeví jako trvale rostoucí, je zřejmé, že vydra již prakticky obsadila všechna vhodná, dříve obývaná území a lze tedy očekávat stabilizaci populace a zastavení růstu celkové početnosti. Potvrzení tohoto předpokladu by mohla přinést následující etapa monitoringu plánovaná na rok 2021. Očekávat lze také, že bude docházet k lokálním výkyvům, daným jednak potravní nabídkou, jednak ohrožujícími faktory.

Legislativní ochrana vydry říční

S ohledem na popsany nepříznivé vývoj populace vydry říční u nás i ve většině dalších zemí Evropy byla vydra zařazena mezi druhy, u nichž byla postupně v druhé polovině 20. století zavedena legislativní ochrana v rámci předpisů v oblasti ochrany přírody. V ČR byla mezi chráněné druhy živočichů vydra zařazena již v návaznosti na zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody, vyhláškou č. 80/1965 Sb.

V současnosti je vydra říční chráněna v celé Evropě ve vazbě na Úmluvu o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť (Bernská úmluva), jež byla přijata v r. 1979, a v rámci EU rovněž ve vazbě na směrnici 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Směrnice 92/43/EHS do značné míry vychází ze starší Bernské úmluvy a jejich cílem je přispět k ochraně biologické rozmanitosti a obnově příznivého stavu druhů a stanovišť, na jejichž ochranu se zaměřují. Obě řadí vydru mezi druhy vyžadující přísnou ochranu na celém území jednotlivých států (tato přísná ochrana zahrnuje zákaz usmrcování a dalších škodlivých zásahů a současně specifikuje podmínky pro případné povolení výjimek z těchto zákazů). Dalším požadavkem je vymezení vhodných území k jejich ochraně – lokalit soustavy Natura 2000. V rámci Úmluvy o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (CITES) je také celosvětově regulován obchod a další komerční využití tohoto druhu (vydra je zařazena do „nejpřísnější“ Přílohy I úmluvy).

Platná právní úprava v ČR vychází z tohoto Evropského, resp. mezinárodního rámce a vydra je tedy podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, zařazena mezi zvláště chráněné živočichy (příčemž režim zvláštní druhové ochrany je přímo tzv. transpozicí přísné ochrany podle směrnice 92/43/EHS) a zároveň je podle zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti, zvěří, kterou nelze lovit podle mezinárodních smluv, jimiž je ČR vázána. S ohledem na skutečnost, že jde o zvláště chráněného živočicha, jenž působí škody na rybářském hospodaření, byla vydra zařazena mezi druhy, u nichž je poskytována náhrada škod podle zákona č. 115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy.

Přístup k vydrě (a samozřejmě k řadě dalších druhů a stanovišť) je tedy potřebné vnímat v kontextu tohoto právního rámce, přičemž státní správa by měla zajišťovat naplňování uvedených cílů a podmínek. To se týká jak praktické ochrany druhu (např. řešení ohrožujících faktorů, jež ovlivňují stav druhu, jako v případě vydry mortalita působená dopravou), tak dohledu nad dodržováním zákonné ochrany a zohlednění podmínek stanovených pro případné povolení výjimek.

Rada chovatelů ryb se stále ještě uchyluje k nezákonnému pronásledování vyder, časté je bohužel i používání vysoce nehumánních metod

Každoročně jsou zjišťovány případy nelegálního pronásledování vyder, a to jak za použití zákonem zakázaných želez, tak trávením vyder karbofuranem. Přestože tyto nehumánní postupy Policie ČR šetří jako trestný čin s vysokou trestní sazbou, případů dlouhodobě neubývá. Vzhledem k tomu, že tyto aktivity probíhají skrytě, je velmi obtížné tyto případy nejen vyšetřit, ale i odhadnout vliv nelegálního pronásledování na další vývoj populace.

Dalším zásadním faktorem je vliv automobilového provozu. Sledování prováděné společností Alka Wildlife ukazuje dlouhodobě rostoucí trend v počtu vyder usmrčených každoročně vozidly. Vzhledem k tomu, že metodika sběru dat zůstává stejná, je možné narůstající počet zvířat zdůvodnit jednak dosavadním růstem početnosti populace, jednak rostoucí intenzitou automobilového

provozu. Z mnoha zemí Evropy s hustou dopravní sítí je přitom známo, že ztráty automobilovým provozem mohou převýšit přírůstek populace a vést k jejímu poklesu či dokonce zániku. Proto je i v ČR nutné silniční mortalitu věnovat nadále mimořádnou pozornost. Vývoj vydří populace může být v následujících letech ovlivněn i dalšími faktory, které začínají významně ovlivňovat celé vodní ekosystémy (vliv sucha, pesticidů, reziduí léčiv, mikroplastů atd).

Vydra a rybářství

Vydra říční zůstává, i přes dosavadní pozitivní populační trend, ohroženým a zvláště chráněným druhem. Zároveň se však jako rybožravý predátor při současné početnosti na mnoha místech zákonitě dostává do konfliktu se zájmy rybářství. Problém vyvstává jak u rybníčního hospodaření, tak u sportovního rybářství na vodních tocích. Obě úrovně problému mají svá specifika a vyžadují odlišná řešení.

Řešení škod vydrou na hospodářských chovech ryb na pozemcích k tomu určených (rybníky, sádky, rybí líhně a odchovny, klecové chovy nebo pstruží farmy) je řešeno zákonem 115/2000 Sb. o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy. Nehledě na metodickou obtížnost ověření skutečné výše škody způsobené vydrou se tento systém v praxi osvědčil a je možné ho pokládat za funkční řešení. Do budoucna by bylo vhodné dopracovat systém ověřování skutečné výše škod tak, aby byl maximálně jednoduchý a zároveň i dostatečně objektivní.

V současné době jsou tato kritéria více méně splněna u větších rybářských subjektů hospodařících na větším počtu rybníků. U žádostí drobných vlastníků, kteří čas-

to uplatňují náhradu škody na jednotlivé rybníky, je situace složitější. Může se zde projevit různá intenzita škod a náklady na jejich nezávislé a přesné vyčíslení mohou být někdy srovnatelné se samotnou škodou. Celková vyplacená výše náhrad za škody působené vydrou od roku 2010 do 2019 významně vzrostly (z 9,6 mil. Kč v roce 2010 na 21,7 mil. Kč v roce 2019). Z podrobnějších analýz vyplývá, že nárůst je z menší části způsoben nárůstem populace vydry, z větší části pak lepší informovaností rybářských subjektů a důslednějším uplatňováním nároků na náhradu škod.

Odlišná je situace na vodních tocích. Ty je třeba vnímat především jako součást přírodních ekosystémů, kde by měly žít v rovnováze jak původní pestrá rybí společenstva, tak i vydra jako vrcholový predátor udržující dobrou funkci všech složek ekosystému. Že je takové soužití i dnes možné, dokládají některé horské toky (např. některé chráněné rybí oblasti na Šumavě), kde existují dobře prosperující společenstva ryb s vrankou obecnou, střevlí potoční a odpovídajícím zastoupením všech věkových kategorií pstruha potočního, a kde se zároveň pravidelně vyskytuje i vydra říční.

Je ale zřejmé, že současné vodní toky, především toky využívané jako rybářské pstruhové revíry, jsou tomuto optimálnímu obrazu velmi vzdálené. Důvodů je nepochybně celá řada, zmínit je možné alespoň ty nejvýznamnější:

- špatný morfologický stav koryt většiny vodních toků a fragmentace vodního prostředí jezy a dalšími vzdouvacími objekty, které limitují přirozený životní a reprodukční cyklus mnoha druhů ryb,

- znečištění vody splachy z polí, komunálními odpadními vodami, ale i znečištění rezidui léčiv a hormonálních přípravků, které mohou omezovat rozmnožovací schopnost některých druhů ryb,

- příliš intenzivní rybářský tlak na pstruhové vody, vliv umělého výtěru a zarybňování rybami cizího původu na reprodukční schopnost původních populací,

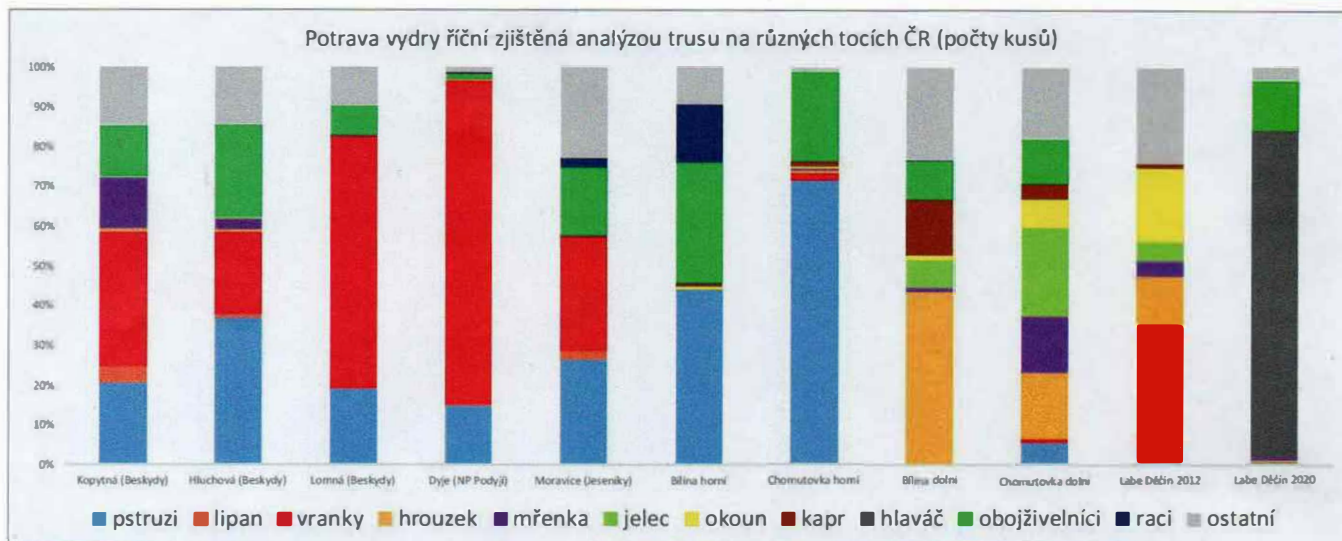
- snížené průtoky a vysychání toků vlivem sucha,

- využívání toků pro energetické účely, zavlažování, zasněžování, zejména v případech, při nichž nejsou dodržovány stanovené limity pro manipulaci s vodou.

Vlivem uvedených faktorů dochází k narušení základních funkcí a zjednodušení celého ekosystému. V takové situaci přestává fungovat i původně rovnovážný stav mezi predátorem a kořistí. Za normálních okolností vydra loví vše, co je v nabídce, s upřednostněním druhů žijících u břehů či u dna. Pokud v toku výrazně převládá je-

Vydra říční je dokonale přizpůsobená životu ve vodě

Potravní analýzy dokládají, že většinu potravy vyder na vodních tocích představují rybářsky nevýznamné druhy ryb (pokud jsou v toku přítomné). Významně pozitivní vliv vydry se projevil ve vzorcích z Labe u Děčína, kde většinu potravy vydry tvoří hlaváč černoústý – invazní druh, který zde rychle nahrazuje původní druhy ryb, včetně druhů rybářsky významných

den druh, bude převládat i v potravě vyder. Různorodost kořisti vyder v jednotlivých našich tocích dokládá i několik potravních studií, které byly v ČR realizovány. Z analýz vyplývá, že v přírodních tocích s pestrá rybí obsádkou převládají v potravě vyder rybářsky nezajímavé druhy, podíl rybářsky atraktivních druhů naopak roste v člověkem silně ovlivněných tocích s druhově chudou obsádkou. Je tedy zřejmé, že čím zdravější bude celý ekosystém, tím je větší šance, že vydra a rybáři mohou žít spolu.

Je jisté, že příčin neutěšeného stavu našich pstruhových vod je více a vyhodnocení vlivu jednotlivých faktorů je velmi nesnadný úkol. Problém může navíc vidět jinak ekolog, pro kterého bude cílem vyvážený a funkční ekosystém vodního toku, jinak správce toku a jinak rybář, pro něhož bude prioritou rybářské využívání toku. Pro řešení stavu vodních toků je pak důležité, zda zástupci těchto přístupů chtějí zdůrazňovat

rozdílné pohledy nebo zda chtějí hledat společný postup. Příčiny špatného stavu rybích společenstev vodních toků jsou však objektivně problémem jak pro ochranu přírody, tak pro rybářské organizace, proto by mělo být logické na tomto problému spolupracovat. S ohledem na složitost problému by základem měl být společný výzkum, který by kvantifikoval podíl jednotlivých faktorů a navrhl obecně přijatelná řešení. Řada faktorů i vhodných řešení je však již dnes známa a již dnes tedy existuje velký prostor pro vzájemnou spolupráci.

Závěr

V současnosti je zřejmé, že došlo k obnově populace vydry říční prakticky na celém území ČR a její stav je (ve vazbě na směrnici 92/43/ES) hodnocen jako příznivý. Na úrovni EU nyní probíhá diskuze, jak přistupovat k druhům, jež dosáhly příznivého stavu a tato diskuze může v následujících letech

vyústit až do legislativních změn v míře ochrany vydry a dalších druhů (změn v jejich zařazení v rámci příloh směrnice 92/43/EHS) na unijní úrovni a následně i jednotlivých státech. Základní cíle, tedy zachování příznivého stavu těchto druhů, nicméně bude nutné naplňovat i nadále, a to se zohledněním faktorů, jako je výše mortality způsobená dopravou, ale i pytláctvím a dalšími faktory.

Vydra říční by měla i do budoucna zůstat součástí našich vodních ekosystémů. Klíčovým faktorem pro řešení střetu zájmů na ochraně vydry a zájmů rybářství by měla být především zmíněná obnova a zlepšování stavu vodních ekosystémů s udržení funkčních vztahů ve všech trofických úrovních – od planktonu, vodních rostlin a bezobratlých, přes ryby až po vrcholové predátory, jako je vydra nebo třeba orel mořský. Společným zájmem ochrany přírody a rybářů by mělo být udržení nebo obnovení životaschopných a silných populací všech původních druhů ryb včetně podmínek pro jejich přirozenou reprodukci. Cestou k tomu je omezování znečištění vod včetně ohrožení novými typy znečištění, obnova dobrého morfologického stavu vodních toků, míst rozmnožování, úkrytů apod. i důsledná ochrana genofondu původních rybích populací. Pokud se společným úsilím podaří dosáhnout dobrého stavu vodních ekosystémů, bude pak možné uspokojivě sladit zájmy na ochraně vydry říční i na rybářství.

Nevhodně řešené mosty a propustky nutí vydry přebíhat silnici, kde často končí pod koly automobilů. Mortalita na silnicích představuje významný faktor, který ovlivňuje početnost populace

(Ing. Václav Hlaváč působí v Agentuře ochrany přírody a krajiny, Mgr. Kateřina Poledníková a Mgr. Lukáš Poledník Ph.D. působí ve výzkumné organizaci Alka Wildlife, o.p.s. a Ing. Jan Šíma působí na Ministerstvu životního prostředí.) ■